

Kjensler og tenking

Publisert i Sosialistis fremtid. Organ for bevegelsen for sosialisme 1/2005: 18-22.

Regi Theodor Enerstvedt, Universitetet i Oslo
r.t.enerstvedt@sosiologi.uio.no

Department of Sociology and Human Geography
University of Oslo

P.O.Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no>

Kjensler og tenking¹

”Magefølelsen” tar aldri feil

Eg vil skriva om tenking. Før sa dei at det var kjenslene som leidde til tenking, og difor tenkte (eller kjende?) eg at eg laut skriva noko om kjensler fyrst. Det smakte ikkje godt. No seier dei nemleg at det er tenkinga som kjem fyrst. Og dét skal vera lika gale som det omvende. Eg hugsar godt kva dei sa om oss som slost mot atomvåpen, mot krig og NATO, og seinare og mot EEC, eller EU som det no heiter. Me lot oss leia av kjenslene, ikkje av vitet. Dei sa det sjølv sagt ikkje på godt norsk, dei sa det venleg, overberande, med eggastemmen sin, på bokmålet, ”du lar deg lede av følelsene dine, ikke av fornuften din,” sa dei. I dag seier nett dei same folka at me tenker for mykje, me gløymer kjenslene. Det har vorte ”in” med kjensler no. Me skal kjenna på kjenslene våre før me byrjar å tenka. Me skal ikkje tenka før me handlar, me skal kjenna på ”magefølelsen” vår, me skal så å seia tenka med magen før me bestemmer oss. ”Magefølelsen” tar aldri feil, seier dei. (Før sa dei at det var gale når me menn tenkte med pikken, men no er det snart rett att. For me lyt ikkje undertrykka ”følelsene” våre.)

Då lyt eg seia at eg får vondt i magen av å skriva om kjensler. Det er som å ta del i ein fjernsynsdiskusjon og seia at fjernsynsdiskusjonar er fordummande. For i dag lyt du skrika det. I fjernsynsdiskusjonar i dag skal ein nemleg skrika før ein tenker, ikkje tenka før ein seier noko.

Likevel: No sit eg her og skriv om kjensler. Eg sit her og ”føler” på det, kjenner på det. Før sat eg og *tenkte*, grubla, og klødde meg i hovudet. No lyt eg vel klø meg i ræva i staden for i hovudet.

Eg har skrive mykje. Men dette er den fyrste artikkelen eg skriv på nynorsk. Somme vil seia at det er galskap å gå over til eit nytt mål når ein er vorten gamal. Eg veit ikkje heilt om eg kjenner grunnane til at eg gjer det. Eg trur at det har noko å gjera med dialekten min og den klassen eg kjem frå. Då eg, sonen til ein revisor i kommunen, kom til Oslo frå Haugesund ein gong på 50-talet i det førre hundreåret, vart eg ein av leiarane i Sosialistisk Studentlag. Dei fleste der, døtrer og søner av dei gamle motdagistane, kom frå Ullernåsen og Holmenkollen. Dei prata så godt. Og så fort og elegant. Orda mest rann ut or dei. Medan eg sto der på talarstolen og stotra og stamma på dialekten min. Eg skjemdest over målet mitt, og sjølv om eg kjende Berge Furre frå før, klarte eg ikkje å halda på det slik han klarte. Då eg voks opp, kjende eg meg utanfor både arbeidarklassen og den såkalla ”overklassen”. (Ideologane til dei siste kallar arbeidarane for ”underklasse”, ”de lavere lag” osv.) Folk mellom dei to hovudklassane plar anten streva oppetter eller solidarisera seg med arbeidarklassen. Det folkelege talemålet var dialekt, men den herskande småborgerlege ideologien var at dialekt var stygt, særleg for jentene. Gutane kunne til naud snakka dialekt, berre dei skreiv på bokmålet. Det fine målet var det målet dei ”fine” freista å snakka. Det er vel grunnen til at bokmålet vart skriftspråket i alle byane. Og dette hadde eg ikkje gjennomskoda då eg kom til Oslo. Såleis sveik eg dialekten min og det skriftspråket som ligg nærmast den. Eg kan vel ikkje gjera det godt att. På ein måte er det vel ubotamål, for det har gått innpå eit heilt liv, eit uheilagt samliv, eit liv i synd med bokmålet som elsker. Straffa er hard: I dag har eg gløymt mykje av dialekten min, og i nynorsken manglar eg ord. Eg trur eg kan skriva på bokmål, og kjenner vel då det same som jenta som ber fram barnet til valdtektsmannen.

Eg påstår at det i seinare tid har vorte eit skifte i forholdet mellom kjensler og tenking. Eg har gjort ei enkel undersøking som kan visa det. Før eg syner funna, les nokre tilfeldig valde

¹ Då eg skreiv denne artikkelen, lærde eg mykje i samtalar med ein ordkunstnar: Jan Askelund.

overskrifter frå Aftenposten. Frå dei 10 med "følelser" i 1986: "Heftig utbrudd i Alma Ata av nasjonalistiske følelser", "Garasjeanlegg vekker følelser: En kaktus til Benkow", "Fødsel handler også om følelser". Frå dei 17 i 2003: "Fornuft og følelser i sykehus-Norge", "Flipperspill med følelser", "Blandede følelser på Frogner", "Sterke følelser i Venezia", "Følelse og fortellinger", "Sterke dokumenter vekker følelser", "Arbeidsplasser har ingen følelser" (det var den kjende pianospelaren Victor D. Norman som sa det siste), "Nicholson med stumme følelser". Overskrifter med tenking var det ikkje mange av: 1 i 1986: "Motepreget tenkning: Gode bedrifter gir tiltro til bransjen", 2 i 2003: "Universitetet skal hevde fri tenkning" og "Foreldet tenkning i nord".

"Føler" me meir enn me tenker? Ser me på kor mykje det skrivest om kjensler og tenking, er det mykje som tyder på det.

Eg fann, eg fann

Eg har gått gjennom Aftenposten – morgon- og kveldsuttgåvene - og talt kor mange artiklar som har "følelser" eller "tenkning" i overskrifta, og kor mange artiklar som har orda "følelser" eller "tenkning" i tekst eller overskrift.² Eg har søkt på desse orda kvar for seg i ein database (A-tekst).³ I tillegg har eg sett på nokre tidsskrift.

"Følelser" og "Tenkning" i Aftenposten

Eg fekk dette utfallet:

Artiklar i Aftenposten med orda "Følelser" eller "Tenkning" i overskrifta

År	Følelser		Tenkning	
	Tal	Prosent	Tal	Prosent
1986-1991	40	19,4	6	26,1
1992-1997	67	32,5	7	30,4
1998-2003	99	48,1	10	43,5
1986-2003	206	100,0	23	100,0

Tabellen viser at det er mange fleire overskrifter med "følelser" enn med "tenkning". "Følelser" aukar meir enn "tenkning".

Den neste tabellen viser kor mykje det seiast om det det ikkje kan seiast noko om samanlikna med det som det kan seiast noko om.

Artiklar med orda "Følelser" eller "Tenkning" i overskrifta samanlikna med kvarandre Prosent

År	Følelser %	Tenkning %	Sum %	N
1986-1991	87,0	13,0	100,0	46
1992-1997	90,5	9,5	100,0	74
1998-2003	90,8	9,2	100,0	109
1986-2003	89,9	10,1	100,0	229

Omlag 90% av overskriftene har "følelser". Og delen med "følelser" aukar og litt.

² Eg brukte bokmålsorda "følelser" og "tenkning" for å undersøka det som interesserer meg avdi dei fleste bruker dei i skrift, ikkje "kjensler" og "tenking". Eg kunne ha brukt andre ord i staden for eller i tillegg (til dømes "emosjonar", "forståelse" eller liknande ord). Då ville eg kan hende ha funne noko anna enn det og fann. Eller eg kunne ha gått fram på andre måtar. Til dømes kunne eg og ha undersøkt om nokon artiklar hadde bae orda anten i overskrifta eller i teksten. Det har eg ikkje gjort. Eg byrja i 1986, for då fekk eg tre 6 års bolkar. Det var ikkje mogeleg å byrja mykje tidlegare, for dei fyrste artiklane på nettet er frå 1984.

³ <http://atekst.mediaarkivet.no/atekst/>

Artiklar i Aftenposten med ordene "Følelser" eller "Tenkning" i tekst eller overskrift etter søk i Atekst

År	Følelser		Tenkning	
	Tal	Prosent	Tal	Prosent
1986-1991	3914	31,3	1340	32,8
1992-1997	4040	32,3	1363	33,4
1998-2003	4540	36,3	1381	33,8
1986-2003	12494	99,9	4084	100,0

Tar me teksten med, ser me at det er mykje meir av "følelser" enn "tenkning". Her vert det og fleire artiklar både med "følelser" og "tenkning", men auken er liten for baa orda.

Artiklar med orda "Følelser" eller "Tenkning" i tekst eller overskrift samanlikna med kvarandre Prosent

År	Følelser%	Tenkning %	Sum %	N
1986-1991	74,5	25,5	100,0	5254
1992-1997	74,8	25,2	100,0	5403
1998-2003	76,7	23,3	100,0	5921
1986-2003	75,4	24,6	100,0	16578

Omlag 75% inneheld "følelser". Delen med "følelser" aukar litt, og dermed vert det og litt mindre "tenkning".

Ein samla dom om materialet foran lyt vera at det skrivest *uhorveleg mykje meir* om "følelser" enn om "tenkning". I dei nesten 20 åra me har sett på, aukar baa, men skrivinga om "følelser" aukar meir enn skrivinga om "tenkning" *Samanlikna med kvarandre vert det meir "følelser" og mindre "tenkning"*.

I den vitskaplege samtalen

Eg har brukt dei same søkeorda på artiklar i systemet "Norart". I den databasen finst det omlag 380 tidsskrift, dei aller fleste er frå Noreg, nokre få er frå dei andre nordiske landa. Så språket er for det aller meste bokmål, nokre få artiklar er på andre nordiske mål og engelsk. Eg fann (i mars 2004):

Artiklar med søk i Norarts database etter orda "Følelser" eller "Tenkning"

	Ordsøk		Titlar		Nøkkelord		Sum	
	Tal	%	Tal	%	Tal	%	Tal	%
Følelser	164	55,2	116	52,7	35	76,1	315	56,0
Tenkning	133	44,8	104	47,3	11	23,9	248	44,0
Sum	297	100,0	220	100,0	46	100,0	563	100,0

Ikkje alle desse tidsskrifta er det eg vil kalla for vitskaplege, men dei aller fleste er fagtidsskrift av eit eller anna slag. Eg hadde venta at det her ville vera meir "tenkning" enn "følelser", men eg tok feil. Anten eg søkte på "Ordsøk" "Titlar" eller "Nøkkelord", *så var det meir av følelser enn tenkning*.

Me bruker mange fleire ord for å scia det me ikkje kan seia med ord enn på det me kan seia med ord.

Frå styggedom til kultur

Medan eg sit og skriv dette (april 2004) kjem Aftenposten morgon med noko som sett strek under det eg vil ha fram: I fem heilsides artiklar over 5 dagar slepp dei kjenslene laus, leia av psykologane Kirsti og Jon T. Monsen. Her får me aller fyrst høyra at flukten frå "ubehagelige

følelser gjør oss avstumpet. Resultatet kan bli mentale verkebyller. Også de vanskelige følelsene har vi bruk for.” (Leander, S. 2004: 4, a). Den fyrste artikkelen var om ”følelser generelt”, den andre om skam, den tredje om sinne, den fjerde om angst, og den femte om glede. ”Smil til verden og verden smiler til deg.” Det er våre omgjevnader som får oss til å tru at ”noen følelser er fy.” (Leander, S. 2004: 4, b). Så går eg til postkassa mi og henter ”Dag og Tid”. Og der les eg på fyrste sida at Toril Hjartåker Hauge ikkje skulle debutera med ein kjærleiksroman, men at det ”vart 340 sider med kjensler likevel” (Dag og Tid 2004: 1).⁴

Me ”føler” på alle område, men særleg på kunstområda. Og det er vel ikkje noko nytt, skulle me kan hende tru. Slik har det vel alltid vore. Nei, ikkje om Paul Grøtvedt har rett, og det har han. I ein kronikk i Aftenposten peiker han på dei historiske endringane i kunstomgrepet. Leonardo da Vinci meinte at skulptørane og arkitektane laut ha store kunnskapar og dei laut tenka på eit høgt teoretisk plan. Dei frie kunstane (*ars liberalis*) var grammatikk, aritmetikk, geometri, musikk, astronomi, retorikk og dialektikk. Arkitektur og skulptur høyrde ikkje til her (Grøtvedt, P. 2002: 9). Bilethogging var *ars servilis*, og medan malarane kunne verta med i dei lågare gradane av høge laug saman med legar og krydderhandlarar, laut bilethoggarane halda til saman med det simplare lauet til steinhoggarar og murarar (Enerstvedt 1982: 312). Dei frie kunstane var høgt verdsette av herskarane. Bortsett frå musikken, kallar me dei andre i dag for vitskapar. Alle vil vera samde i at tenkinga spelar fyrstefiolin i desse artane. Og tenkinga vart sett opp til, medan kjensler var noko meir tvilsamt. Fyrst på 1700-talet forandra dette seg. Då skulle ikkje lenger kunstnarane søka innsikt gjennom tenkinga, kjelda for kunstinnsikta skulle vera sansing og kjenslene. Då skil kunst og vitskap lag. Grunnlaget for vitskapen vart tenking, grunnlaget for kunsten sansing og kjensler. Me lyt heilt fram til 1800-talet før teknikk (og handverk) og kunst skil lag som filosofiske og historiske omgrep. Fyrst då brukest *ars* i den noverande tydinga *kunst*. Eg nemner at i den franske ”L’Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers”, den store franske encyclopedien frå opplysingstida på 1700-talet, tydde ”arts” ennå teknikkane (Enerstvedt 1982: 313-314).

Når politikarane tenker kultur, seier Grøtvedt, meiner dei at folk skal ”føle og oppleve”. Dei legg planar om opplevingssenter for folk i alle aldrar. Alle og einkvar skal få oppleva kunst, kort sagt møta kjenslemagien hinsides vit og forstand. I skuleverket, frå førskule til universitet, er det og snakk om å oppleva kunst, setta kjenslene i sving og utvikla den sanselege røynsla (Grøtvedt, P. 2002: 9). Han meiner at dette har ført kunsten inn i ei snever og ufruktbar uttrykksform. Difor har og kunsten tapt mykje av sin ”betydning og status”. Kunst, med sine sansefastsette eigenskapar er ei lågare og mindre verdsett verksemd enn tenking. Å sjå ned på kunsten som ein mogeleg veg til kunnskap, går som ein raud tråd gjennom heile moderniteten.

”Vitenskapen derimot har fått en stadig høyere prestisje. Det merker naturligvis de kunstsakkyndige, som i dag ikke har stort annet å gjøre enn å utvikle en ekstrem sensibilitet for å fornemme kvalitetene i en prikk, en strek, eller en monokrom flate.” (Grøtvedt, P. 2002: 9).

Eg kan vera samd med Grøtvedt i alt anna enn konklusjonen hans. Eg trekk den omvende slutninga.

I dag vert kjensler høgt verdsette. Eitt døme på dette er det store salet av boka til Daniel Goleman om ”emosjonell intelligens”. Lisbeth Larsen har intervjuet Goleman under overskrifta ”Fra IQ til EQ”. Det som tel, er ikkje lenger intelligenskvotienten (IQ), men emosjonskvotienten (EQ). Det er eigenleg eit ordsifte om å flytta merksemda nedetter, frå hovudet til hjarta, seier Goleman. Eit vell av forskning visar at kjenslene har mest å seia i livet vårt. Om eg forstår Goleman rett, så er kjenslene ein slags impulsar som me lyt kontrollera

⁴ På internett ”føler” me og mykje meir enn me tenker: 58887 treff på ”Følelser”, på ”Tenkning” 11342 (Alltheweb 2004). Kan hende det er meir av fornuft? Vel: 24895 treff på det ordet. Så det er meir av ”følelser” enn av ”tenkning” og ”fornuft” tilsaman.

med å tilsetta dei intelligens. I USA er det no fleire skular som lærer elevane å føla på den rette måten, å forstå både sine egne kjensler og kjenslene til dei andre (Larsen, L. 1998: 38-40). Goleman har ein heller tradisjonell oppfatning av forholdet mellom kjensler og tenking. Han er i tradisjonen til Freud. Hos Freud leier ein påverknad til ein umedviten impuls. Han fører i sin tur til ei kjensle som så leier til tenking. Meir interessant er difor det Paul Chrichton slår fast i ein artikkel. Han viser til fleire som i 1990-åra snur den "psykoanalytiske" tankegangen på hovudet. Dei erstattar han med ein kognitiv modell. I den byrjar det hele med ein påverknad som leier til ein tanke som i sin tur leier til ei kjensle (Chrichton, P. 2001: 14-15). Her er årsaka hos Goleman vorten til ein verknad. Men talar ikkje det Chrichton seier mot det eg påstår? Tvert om. Den kognitive modellen, og terapien som har vorte utvikla på grunnlag av han, "rehabiliterer" kjenslene.⁵ Frå Augustin til Freud har "dei vanskelege" kjenslene vore sett på som reine styggedomen, som synd og skam. Som arvesynd og natur. Den kognitive modellen gjer dei til eit kulturprodukt. Og i så måte er han eit framsteg. Han er ikkje opptatt av Ødipus-kompleks, penismisunning eller primalskrik. Han er opptatt av korleis me forholdt oss til tenkinga og kjenslene i situasjonen me er oppe i. Akkurat det same slår Marlen Ferrer fast. Med grunnlag i eit arbeid utgitt i 1990-åra seier ho at psykologien i aukande grad er opptatt av den kognitive sida ved kjensler. I den kognitive kjensleteorien er nett situasjonsanalysane og ynskja til individet eit viktig moment. Korleis me tolkar det verkelege og kva ynskje me har, har kulturelle grunnar (Ferrer, M. 2001).

I fylgje dei som forsvarar herskarane kan me ikkje forandra verda. Det er å tenka alt for mykje. Marx sa at når me forandrar verda, forandrar me oss sjølve. No skal me tru at når me forandrar oss sjølve, forandrar me verda. Den kognitive terapien skal hjelpa oss til å tenka og føla at situasjonen er annleis enn han er. Det dreier seg ikkje om korleis me har det, men korleis me tar det.

Vitskap er ein sjanger som det no går utfor bakke med. Og med rette. Tilliten forsvann med nederlaget til det som har so mange namn: "Det modernistiske prosjektet", "det sosialistiske eksperimentet", "den vitskaplege sosialismen" m.fl. I staden har me fått statsleiarar som *trur*. Nei, eg tenker ikkje på islamistane. Eg tenker på at den største imperialistiske makta – USA – vert leia av ein kristenfundamentalist. Så no kan me aldri meir seia at "fylla har skylda", for tenk kva verda hadde vorte spart for om Bush hadde halde fram med å drikka! (No kan me ikkje lenger skemma barna våre med alkoholen, me lyt heller seia at om "du ikkje tér deg vel no, så kan det gå verkeleg gale med deg, du kan verta president i USA." Eller du kan verta statsminister i Noreg, slik som mullah Bondevik.

Let krigsforbrytarane Bush, Blair, Bondevik m.fl. seg leia av kjenslene sine? *Å tenka at det finst menneskelege kjensler som er ein eigen storleik utanfor, skilde frå, tenkinga, er svært utbreidd hjå oss.* Det er reine Pinoccioaden – kjenslene lever sitt eige liv skilde frå tenking, tale, og minne, akkurat som tredokka vart spill levande. Det myldrar av særskilde drifter og impulsar og berre me får sett namn på dei, så veit me kva me "føler". Nokre trur endåtil at Bush og Bondevik let seg styra av kjenslene når dei slepper bombene sine over barna i Afghanistan. Kan hende har dei manglande impuls kontroll (Goleman?). Handlar dei i affekt, uten å tenka seg om? Det er vel heller slik at når dei møtest, så drøftar deg nokså *sakleg* og *godsleg* for og mot, før dei blir samde om eit nytt brotsverk. (Motargumentet kan vera at bombene kostar for mykje. Lukkelegvis er eit afgansk born berre verd omlag ein tiandedel av eit amerikansk.) Når dei vert spurde om korleis møtet gjekk, svarer brotsmennene: "Vi har en god følelse."

⁵ Eg er uvisst på dette uttrykket "rehabiliterer". For det tyder at det er noko som har vore habilt. Og det lyt med undersøka fyrst.

I daglegtalet, i dei folkelege talemåtane, kjem det godt fram at kjensler og tenking *er to sider av same sak*. For å øydelegge denne forståinga trengs biskopar, filosofar og vitenskapsmenn.

Ordet "kunst" kan først attende til gammalnordisk *kunna*. Det tydde fyrst at ein hadde lært noko, og seinare og dugleik. Ordet "kjenna" har same tilhøvet til "kjensla" som "føle" har til "følelse". Og både kjenna og "føle" er kausative til andre gjerningsord, for å seia det på fint. Til dømes er kjenna et kausativt gjerningsord til kunna, og i dette ser ein samanhengen mellom kjenna og kunna. Medan kjenna har gammalnordisk opphav (*kenna*), er "føle" (med same opphav som tysk "fühlen" og engelsk "feel") eit tysk låneord. Då skal det helst ikkje brukast på målet vårt (det var vel ikkje det luraste du fann på, Ivar). Men det skader kan henda ikkje å "føle" litt mindre? Me lyt kjenna på det.

Eg er opptatt av to sider ved tilhøvet mellom kjensler og tenking ("følelser" og "tenkning"): Korleis heng kjensler og tenking saman i dag, og korleis har dette tilhøvet endra seg historisk? Det siste har eg arbeidd mykje med, men her vil eg berre seia det som er naudsynt for å forstå tilhøvet i dag.⁶ Og det er at "kjenna" og "føla" tidleg i (før?) mellomalderen fyrst gjekk *utover*. Noko forenkla tydde kjenna "få til å kunna" eller "gjera kjent", medan opphavet til "føle" hadde tydinga "berøre". Fyrst seinare i mellomalderen gjekk dei *innover* og fekk ein av dei kjende tydingane i dag: "eg kjenner det på meg", "jeg føler det på meg", dette tyder ein *sinnstilstand*.⁷

I daglegtalet no er det heilt klårt at både kjenna og "føle" er mangetydige. I dette rike folkemålet tyder dei båe mellom anna "det å tenka" og "det å føla".

I ordbøkene skal ein kunna finna dei vanlegaste tydingane.⁸

Lat oss sjå kva *bokmålsordboka* seier om å "føle" og noko om det ho skriv om "følelse". Litt overraskande (og tvilsamt, om det skal vera den mest vanlege?) er den første tydinga av "føle" (1) *undersøke ved berøring*, som altså er den eldste ("føle varsomt over såret", "føle seg fram"). Så kjem (2) *kjenne, merke* ("føle kulde", "føle sult", "føle seg glad", "føle seg syk") og (3) *ane, sanse, erfare* ("føle noe på seg", "føle smerte"). I (2) og (3) kjem det "indre" meir til uttrykk, det me i dag (trur eg) fyrst og fremst meiner når me snakkar om "følelser".

Det er kjekt å vera uvanleg, men eg trur ikkje eg er så uvanleg. Og har eg rett i det, så har ordboka gløymt ei svært viktig tyding. Det er nett ho som så tydeleg viser sambandet mellom det "å føle" og det "å tenke". Eg kan nemleg til dømes seia at "jeg føler at det skjedde noe *før* dette", og med det meiner eg "jeg *tror* at...", "jeg *lurer på* om ikke...", "jeg har en *mistanke om*...", "jeg er *usikker på* om ikke...". Om eg til dømes seier "jeg føler at Wittgenstein mener noe annet her...", så tyder det for meg "jeg *tror*...", "jeg er *nesten sikker på*..."

Det bokmålsordboka seier om namnordet "følelse" er fyrst og fremst det "indre", det eg og dei fleste vaksne i Norge vil meina med "følelser" (det å føle "sorg", "glede" m.fl.). Her har ordboka og med det eg sakna foran ("ha en følelse av noe").

Kva seier så *nynorskordboka* om "kjenna" og "kjensle"?

Den første tydinga av "kjenna" er fyrst og fremst (1) *vite kven nokon er* ("kjenne nokon godt", "kjenne seg sjølv", "kjenne att"), den andre (2) er *merke, bli var* (med sansane), *føle* ("kjenne svie"), og den tredje (3) er *føle, sanse* (inni seg), *oppleve* ("kjenne sorg", "kjenne seg glad", "kjenne noko på seg" m.fl.). I (2) og (3) kjem fram det me ofte meiner når me snakkar om "kjensler". I tillegg finn me i *nynorskordboka* meiningar som "kjenne (etter) i lomma", og dømme ("frikjenne", "tjuvkjenne"). (R.Th.E.: Den siste tydinga kjem frå tysk).

⁶ Sidan verba her er opphavet til namnorda, byrjar me med dei.

⁷ Tyder det at mennesket ikkje hadde kjensler før mellomalderen? Nei, men det lyt eg skriva om ein annan gong.

⁸ Eg har brukt ei internettutgåve.

Ei viktig tyding av “kjenna” uttrykkest i “kjenna att”. For kjenna att, det er å *minnast* (jfr. *mind*), det å *hugsa* (det siste tydde tidlegare “tenka”), her kjem altså sambandet mellom “kjenna” og “tenka” fram. Det er på same viset med “føle” i uttrykket “kjenne noko på seg”. Og i namnordet “kjensle” uttrykkest dette sambandet i “ha ei kjensle av”. Og “kjensle” tydde allereie i norrøn tid “attkjenning” (minne).

På tysk set ein til forstavingar (“prefiks”) som strekar under sambandet mellom “kjenna” og “tenka”. Og me låner dei og: “erkjenna” tyder *oppdaga, forstå, få innsikt i*, men og *tilstå skuld*. Og “bekjenne” tyder både det å *vedkjenna seg si tru*, men og å *tilstå skuld*. På nynorsk vil me berre erkjenna, ikkje “bekjenne”. Og godt er det.

På engelsk uttrykkest det indre sambandet mellom kjensler og tenking svært klårt i “feel” og “feeling”. Det er svært likt det norske, så berre nokre få døme: Verbet “feel” kan tyda *think*, som mellom anna har synonymet *consider*. Og “feeling” kan bety *opinion*. Osb. Nokre døme: “I feel angry”, “I feel he is at home”, “I have no feeling in my little finger”, “I have a feeling he will arrive today”.

I all æve

At me preikar meir om kjensler og mindre om tenking, er ikkje det same som at det finst meir av kjensler og mindre tenking. Derimot tyder det andre kjensler og anna tenking. Grøtvedt sitt døme om prikk, strek og monokrom flate er svært lærerikt. Eg går ganske mykje på biletutstillingar. Og har inga glede av de monokrome flatene. Eg har ikkje den “ekstreme sensibiliteten” som ein lyt ha for å kjenna denne gleda. Saka er nemleg at for å ha denne sensibiliteten lyt du og ha ei ekstrem *røynsle* med - ei *attkjenning* av, og ein *kunnskap* om, fargar og ljøs. Denne røynsla og denne kunnskapen har ikkje eg. Aldri går samanhengen mellom det å kjenna (føla) og det å kunna så klårt fram som i døme med den monokrome flata i biletkunsten. Denne samanhengen finn me altså i orda, *kjenna, føla* og *kunna*.

Når berre nokre få sakkunnige har glede av dei monokrome flatene, er det ikkje avdi kunstnaren ikkje tenker, avdi han berre er “ekstremt sensibel”. Det er heller avdi kunstnaren og er sakkunnig, det er sakkunnige som snakkar til sakkunnige. Under “føleriet” - kannestøperiet. Føleri fallera! Det er ein slåande likskap mellom den monokrome flata og den samfunnsvitskapen som i dag har høgast omdøme blant dei som berre skriv for kvarandre. Dei skriv med ekstrem sensibilitet svært presist om ingenting.

Det er ikkje slik at det hjarta er fylt med, spring tunga av garde med. Det er omvendt: Det tunga spring av garde med, det vert hjarta fylt med.

Eg har kome til enden.

Kan me læra noko av dette?

Ja, til dømes: Når kjenslene skal fram, og me skal gå frå hovudet til hjarta og endå lengre ned, så lyt me når me “føler” som heitast, når me elskar, ikkje lenger ømt seia “elsk meg, ”kyss meg”, men endå ømmare seia:

Elsk meg inn i æva

og kyss meg i...

For det er jo det me “føler”, det me har lyst til. Eller?

Litteratur

- A-tekst (2004) <http://atekst.mediarkivet.no/atekst/>
- Alltheweb (2004) 22. april ca. kl. 13.15.
- Chrichton, P. (2001) "Mind over mood?" Times Literary Supplement 27. april 2001.
- Dag og Tid (2004). Nr. 17, laurdag 24. april.
- Enerstvedt, R.Th. (1982) *Mennesket som virksomhet*. Tiden Norsk Forlag, Oslo
- Ferrer, M. (2001) Middelaldermenneskets emosjonelle atferd. Et uttrykk for en kompleks psykologi. *Historisk Tidsskrift*. Bind 80, nr. 2. S. 147-172. Universitetsforlaget, Oslo
- Grøtvedt, P. (2002) Da kunsten skilte lag med fornuften. Kronikk i Aftenposten morgen 9.12.
- Larsen, L. (1998) Fra IQ til EQ. Intervju med Daniel Goleman opprinnelig i det danske fagbladet *Folkeskolen*. I *Skolefokus*, nr. 2, 1998.
- Leander, S. (2004, a) "Alle følelser godt for noe." Intervju med Kirsti og Jon. T. Monsen. Aftenposten morgon, delen "Idag", mandag 19. april).
- Norart (2004) <http://www.nb.no/baser/norart/> Mars
- Norske ordbøker. Internettadresse: <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/>
- Leander, S. (2004, b) "Gleden er livets glidemiddel". Intervju med Kirsti og Jon. T. Monsen. Aftenposten morgon, delen "Idag", fredag 23. april).